

VELKÉ POSTAVY ČESKÝCH DĚJIN

ZDEŇKA HLEDÍKOVÁ

Arnošt z Pardubic

ARCIBISKUP,
ZAKLADATEL
A RÁDCE

VYŠEHRAĐ

Arnošt z Pardubic

Arcibiskup, zakladatel a rádce

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Zdeňka Hledíková
Arnošt z Pardubic – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

VELKÉ
POSTAVY
ČESKÝCH
DĚJIN

AP

ZDEŇKA HLEDÍKOVÁ

Arnošt z Pardubic

ARCIBISKUP,
ZAKLADATEL
A RÁDCE

VYŠEHRA D

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom, co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa! Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat, nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě navýší Restorio částku o 20 %.

Vyobrazení na s. 4:
Arnošt z Pardubic, detail z nástěnné malby
z biskupského kostela v Praze-Kyjích,
po roce 1344.

© Prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc., – heir, 2025
Typography © Michaela Blažejová, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-267-3134-4
ISBN e-knihy 978-80-267-3136-8 (1. zveřejnění, 2025) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-267-3140-5 (1. zveřejnění, 2025) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-267-3141-2 (1. zveřejnění, 2025) (mobi)

Úvodem ke knížce o Arnoštovi z Pardubic

České země a jejich obyvatelé všech dob formovali nepochybně všichni ti, kdo od minulosti až dodnes žili na jejich území. Většina lidí zanechala stopy ve svém bezprostředním okolí a jejich vlastní jméno se časem z paměti potomků vytratilo. Jiní zasáhli do širších souvislostí politického uspořádání, hospodářských poměrů, myšlenkového světa, náboženského života nebo uměleckého vývoje a jejich jména a lecky i osudy zůstaly v paměti dalších generací.

Mezi takové „velké osobnosti českých dějin“ doby Karla IV., jejichž jméno a postavení v Čechách je v této zemi povědomé snad každému, patří i Arnošt z Pardubic. Každý, kdo tu prošel základním vzděláním, obvykle ví, že Arnošt z Pardubic byl první pražský arcibiskup, a jedním dechem je vyslovována i skutečnost, že byl předním rádcem svého krále. Tato jeho role je v základních bodech obvykle zpracována do všech syntéz českých dějin, jak byly postupně napsány od sklonku 18. století až po naše dny,¹ a rovněž zde se jí budeme věnovat. Aniž bychom však jakkoliv chtěli podceňovat Arnoštovu roli rádce Karla IV., pokusíme se v této knížce nevidět v ní to nejdůležitější ze všeho, co arcibiskup kdy dělal; chceme sledovat především jeho vlastní, nezastupitelné dílo i to, z čeho vyrůstalo a kam směřovalo, a chceme se pokusit porozumět jeho osobnosti. Ani v tomto smyslu zdaleka nebudeme první. Arnoštova velikost i velikost doby, ve které žil, způsobily, že se s jeho postavou setkáme nejen v každém souhrnu českých středověkých dějin, ale i v souborech českých a středoevropských dějin církevních² nebo ve zpracováních umělecko-historických.³ V nich vesměs bývá pro určitý časový úsek důležitou postavou právě Arnošt z Pardubic. Stal se i ústřední postavou samostatných monografií a až nesčetných drobných i větších historiografických příspěvků k jeho osobě či některému aspektu jeho díla.⁴

Začalo to vlastně už několik let po jeho smrti. Ještě ve 14. století byly sepsány dva jeho životopisy,⁵ nehledě na pozornost, kterou mu věnovali soudobí kronikáři. Druhý z životopisů byl ještě v 15. století přepracován a rozšířen do druhé redakce.⁶ Počátkem 16. století vznikl životopis třetí, kanonizační,⁷ a ze 17. století je první historiografické dílo o Arnoštovi od Bohuslava Balbína.⁸ U žádné osobnosti českého pozdního středověku se nesetkáváme s takto souvislou řadou životopisných děl s legendárními prvky. Na příslušných místech z nich budeme čerpat a zařadíme je do širších souvislostí.

Skutečně, samostatné monografie v plném významu toho slova, které jsou věnovány Arnoštovi z Pardubic, však dosud existují jen dvě. Obě byly vydány po polovině čtyřicátých let dvacátého století. Jejich napsání vyvolalo a do jisté míry je i poznamenalo národní vznícení válečné doby, ale navzájem se liší. Onen ethos válečného východiska platí především pro stručnější, ale požadavkům historiografie lépe odpovídající z obou monografií, kterou napsal Václav Chaloupecký. Nazývá se *Arnošt z Pardubic, první arcibiskup pražský* (1344–1364). Původně šlo o přednášku z roku 1940, vydanou pak tiskem v řadě Stopami věků, 14–15, v Praze 1946. Chaloupecký sleduje Arnošta především v širokých souvislostech formování českého reformního hnutí.

Mnohonásobně obsažnější je druhá z poválečných monografií, jejíž povolení k tisku je z téhož roku, kdy vyšla práce Chaloupeckého, vlastní vydání je pak o rok mladší. Autor, Jan Kapistrán Vyskočil, ji nazval *Arnošt z Pardubic a jeho doba* (Praha 1947) a kniha opravdu implicitně vidí Arnošta jako tvůrce své doby, především formováním jejího církevního uspořádání. Vyskočil sleduje široké souvislosti počátků pražského arcibiskupství od prvních pokusů o jeho zřízení v raném středověku až po rok 1344 a detailně probírá všechny do té doby známé doklady o Arnoštově činnosti především na církevním poli. Zachycuje a parafrázuje jednotlivá ustanovení a písemnosti, které Arnošt vydal nebo se na nich spolupodílel, otiskuje jeho literární poznámky a parafrázuje tehdy známé životopisy. Faktograficky je to dosud bohatý zdroj poznatků – chybí mu však vlastní historické zvládnutí a zpracování tematiky. Ve faktografickém základu koresponduje Vyskočilova práce v mnohém s naším textem, aniž by tu bylo jednotlivě upozorňováno na její používání těchže pramenů nebo na naše drobné interpretační opravy Vyskočilových tvrzení; tak se děje jen na zvláště významných místech.

K nejstručnějšímu náznaku toho, co významného bylo již o Arnoštovi z Pardubic napsáno, je na místě připojit ještě jednu syntetizující

stať, která, byť nejde o samostatnou monografii, může být pojímána jako jistý druh vyvození závěrů z Vyskočilovy knihy. Postava prvního arcibiskupa je na jejich základě vhodně zasazena do širokých českých a evropských, zvláště italských souvislostí. Jaroslav V. Polc napsal svého *Arnošta z Pardubic* původně pro německy tištěný sborník o osobnostech z okolí Karla IV.⁹ a poté vydal v poněkud rozšířené podobě i česky.¹⁰

Zatím posledním výraznějším počinem české arnoštovské historiografie je česko-polský sborník dílčích studií, shrnující příspěvky z konference uspořádané v Pardubicích v roce 2004 a věnované tomuto arcibiskupovi při ne zcela kulatém výročí jeho úmrtí. Sborník vyšel pod názvem *Arnošt z Pardubic (1297–1364). Osobnost – okruh – dědictví. Postać – środowisko – dziedzictwo*.¹¹ Jeho cena spočívá v moderním a podrobném zpracování některých problémů spojených s Arnoštem či jeho činností, jeho vztahů s dalšími územími nebo důsledků či pozůstatků jeho aktivit pro dějiny umění.¹²

Byť byl Arnošt z Pardubic pražským arcibiskupem a jeho život byl spojen především s Českým královstvím, přeci byl pohřben v Kladsku, a tak zvláště od 19. století, kdy byla v tamním farním kostele postavena jeho líbezná socha, zajímala se o něj i místní kladská historiografie. Šlo o drobné, mnohdy hagiografizující statí čilé německé regionální vlastivědy, které mají dodnes svá pokračování v publikacích těchto kruhů přesídlených do Německa.¹³ Nové polské obyvatelstvo Kladska si začalo všimnat Arnošta z Pardubic teprve v nedávné době. Vedle spoluúčasti na pardubické konferenci, jež ostatně v Kladsku pokračovala, je ploidem tohoto zájmu i třetí samostatně a první polsky tištěná monografie o Arnoštovi z Pardubic. Jde o útlou knížečku Zdisława Sczepaniaka z roku 2004, nazvanou prostě (a česky) *Arnošt z Pardubic*.¹⁴ Vhodným způsobem shrnuje pražské působení Arnoštovo a jeho kladské fundace a tamní reminiscence.

Pustit se dnes do monografie o Arnoštu z Pardubic není snadným úkolem, nechceme-li se spokojit jen dalším shrnutím známých skutečností a dějů. Při Arnoštově biografii není možné se opřít převážně o sled vnějších událostí, jejichž následnost by dovolila sledovat arcibiskupův životní a názorový vývoj. Tak lze do značné míry vždy postupovat u panovníků a hrdinů politických dějin. V Arnoštově případě ale nezbylo, než se na sledovanou osobnost podívat z různých stran a pokusit se porozumět jí a souvislostem jejího působení pomocí kombinace oněch odlišných hledisek a s využitím zdánlivě suchopárných poznatků, jež by rozebíraly doklady o jejím díle. Naopak by v tom případě poněkud chyběla ona chronologická

linie událostí. Proto je v následujícím textu kapitola nazvaná Běh života svým způsobem kapitolou rámuující: soustavně sleduje dvacetiletí Arnoštovy role rádce panovníka a strůjce duchovního konceptu jeho politiky; do časové posloupnosti zařazuje dosažitelné údaje z osobního života spolu s hlavními událostmi a arcibiskupovými zásahy na církevním poli, aniž by jim na tomto místě věnovala větší pozornost. Tak se to samostatně děje až v dalších kapitolách, které se je pokoušejí posoudit a zhodnotit v jejich podstatě a vývojových vazbách. Oba přístupy je nutno pro souvislosti Arnoštova působení kombinovat. Arnošt z Pardubic z nich vychází jako nenápadný velikán, inteligentní, pracovitý, světa znalý, kultivovaný, obratný diplomat, přitom člověk lidem rozumějící, skromný, schopný se nasadit pro dobrou věc samu, bez nároku a myšlenky na vlastní uznání a odměnu, ale nezanedbávající ani dobové nároky a potřebu arcibiskupské reprezentace a ceremonie. Že je to příliš chvály? Nenašli jsme ani v pramenech ani v hodnocení dosavadní literatury nic, co by odporovalo takovému obrazu, a to ještě zůstaly mnohé stránky Arnoštovy bytosti spíš tušené a naznačené než plně prokázané – nebylo z čeho je plněji uchopit. Tím myslím především plné souvislosti jeho teologicko náboženského myšlenkového světa, který se promítá do některých literárních děl nebo děl výtvarného umění, na jejichž koncipování se arcibiskup zřejmě podílel. To zůstává specializovaným úkolem budoucnosti.

Počátky poněkud záhadné

Zvykli jsme si mluvit o pánech z Pardubic, o tom, že arcibiskup Arnošt pocházel z panského rodu české šlechty. Tak tomu ale není, rod z Pardubic se zařadil mezi majetnější, vyšší šlechtu až v generaci, jejíž jeden člen se stal pražským arcibiskupem. I když majetkový vzestup rodu nebyl zásluhou arcibiskupa Arnošta, přeci mělo jeho postavení nepochybně vliv na vzrostlou prestiž celé generace a do budoucna se natrvalo odrazilo i v postavení jejích potomků. Vlastní vzestup Pardubických se udál v generaci arcibiskupova otce, jež využila poslední možnosti prudkého sociálního pohybu v zemi vázaného ještě na dozvuky kolonizace. Drobné, nijak zámožné zemanské rody, jež měly odvahu odejít do panovnických služeb nebo i služeb u mocnějších šlechticů ve vzdálenějších oblastech země, se tu ještě mohly společensky i majetkově vyšvihnout. Něco takového nejspíše udělal i Arnošt starší, otec pozdějšího arcibiskupa, když ze svého původního sídla odešel do Kladska.

Kladsko, město i země v okolní kotlině, bylo dávnou součástí Českého království a pražské diecéze; ve městě byl královský hrad, významný farní kostel, který spravovala tamní johanitská komenda. Celé území však bývalo českými králi často zastavováno; v rozbouřených dobách po vymření Přemyslovců a za prvních let vlády Jana Lucemburského ho mezi lety 1306 a 1318 držel nejvyšší purkrabí Hynek Berka z Dubé, pak přešlo znovu do královských rukou. Když se od roku 1327 Jan Lucemburský snažil rozličnými úmluvami připoutat jednotlivá slezská knížectví k českému státu, bylo to opět Kladsko, které pomohlo k žádoucímu cíli. Král obvykle postupoval tak, že celé území přenechal do doživotního užívání některému ze slezských knížat, který byl bezdětný; s ním uzavřel současně dohodu, že po smrti zástavního pána připadne Kladsko a spolu s ním i původní rodové teritorium onoho knížete k českému státu. Taková smlouva byla

uzavřena 1327 s Jindřichem Vratislavským a hned po Jindřichově smrti 1335, a tedy po opětném připojení Kladska (a Vratislavska) ke království, vstoupila 1336 v platnost obdobná smlouva s knížetem minsterberským. Být v přímých službách českého krále v Kladsku bylo tedy možno jen mezi roky 1318 a 1327.

Arnošt starší „držel hrad v okrsku kladském svěřený sobě od krále českého“. Tolik totiž říká Vilém z Lestkova ve svém životopise arcibiskupa Arnošta,¹ sepsaném 1364–1368, tedy krátce po jeho smrti. Kdy král svěřil hrad Arnoštu staršímu, nevíme; jistě to bylo před oním rokem 1327, kdy probíhala důsledná kolonizace kladské kotliny, dosud z větší části zalesněné. Není však nijak vyloučeno, ba je to velmi pravděpodobné, že Arnošt st. byl původně už ve službách Hynka Berky a byl to až Vilém z Lestkova, kdo posunul celou jeho službu ke službě královské podle pozdějšího stavu. Vedly ho k tomu prestižní důvody i časový odstup již více než půl století.

Není také jasné, který hrad Arnošt st. spravoval – Kladsko bylo nejen město, ale celé území, pozdější země či hrabství, a bylo zde hradů více. Arnošt st. zřejmě nebyl „purkrabím“, jak se jeho postavení obvykle označuje, ve smyslu hlavního zástupce majitele pro celé území, tedy v pozdější terminologii spíše hejtmanem, na tom hlavním, na kladském hradě. Byl jen nevýznamným „rytířem“, nejspíš jedním ze zdejších manů, a tak se, stál-li sám v čele některého hradu, musel spokojit jen s některým z hrádků drobnějších. Z významnějších hradů se myslí na hrad Karpieň,² pro jehož existenci jsou z první poloviny 14. století písemné doklady. Vyloučeny tu ale nejsou ani další, v tu dobu již existující hrady, i když pro ně začínají existovat písemné zprávy až kolem poloviny století. Geografickou polohou by dokonce lépe vyhovoval hrad Homole nebo ještě spíše Ratno.³ Ale nemůžeme tu pokročit za mez zcela slabých hypotéz. Působil-li Arnošt starší přímo v Kladsku, což příliš pravděpodobné není, šlo tu jen o pomocnou purkrabskou službu, Arnošt st. byl jen purkrabím vlastního hradu jako objektu. Tím spíše by to platilo, byl-li „purkrabím“ už v době zástavního držení Kladska Hynkem Berkou, který si správu hlavního kladského hradu a celého území jistě ponechal ve svých rukou.

Nemůžeme-li znát bližší podrobnosti o postavení Arnošta st. v Kladsku, tím více se pohybujeme na nejisté půdě, chceme-li se dozvědět něco o tom, odkud on sám a tím celý jeho rod do Kladska přišel.

Psal se původně a až do konce třicátých let „de Hostina“. Která lokalita se pod tímto v latině užitým pojmenováním skrývá je však dodnes nejisté. Různých vsí, městeček či dvorů, jejichž dnes poněkud odchylné pojmenování mohlo být ve 14. století psáno „Hostina“, je hned několik: Hostim

východně od Berouna, Hostín severovýchodně od Kralup nad Vltavou, Hostín východně od Mělníka, Hostín severozápadně od Milevska, Hostínka na severozápad od České Skalice, Hostíné nad Labem v severovýchodních Čechách, dvůr Hostýň u Českého Brodu. Jen z tvaru jména tedy všechny tyto lokality přicházejí v úvahu jako kolébka pozdějšího rodu Pardubičských, jako místo, odkud pocházel a odkud do Kladska přišel Arnošt st., když zahajoval vzestup svého rodu. Všechna literatura zabývající se arcibiskupem Arnoštem se musela této otázky dotknout a případně spojila její řešení se snahou zjistit místo arcibiskupova narození. Je přitom zřejmé, že obojí zdaleka nemusí být totožné: ani první syn, byl-li Arnošt – arcibiskup opravdu nejstarším synem, se nemusel narodit ještě v původním sídle rodu, ale už v některém místě, kam se rodina přestěhovala poté, co Arnošt st. přijal někde v Kladsku službu. Ani původ rodu, ani místo narození nejsou dodnes jednoznačně zjištěny a sotva kdy budou. Chybějí totiž jakékoliv bezpečné prameny a jsme odkázáni jen na více nebo méně pravděpodobné hypotézy vyvozené z pozdějších dokladů o majetkových poměrech nebo sousedských vztazích členů rodu.

V opise kroniky Beneše Krabice z Weitmile, v místě, kde se autor věnuje popsání a zhodnocení života arcibiskupa Arnošta na základě textu Vity Jana z Kladska, je uvedena poslední z citovaných Hostiných na českém území, ona u Českého Brodu,⁴ jako arcibiskupovo rodiště. Tím kronika fakticky spojuje původ rodu s tamním dvorem Hostýněm. Toto ztotožnění uvedl do literatury Václav Hájek z Libočan a jako samozřejmé ho bral Bohuslav Balbín;⁵ dnes ho zastává František Šebek.⁶ Zpochybil ho však roku 1929 J. V. Šimák,⁷ který si všiml kostnaté stylizace věty a údaj „jinak z Hostině u Českého Brodu“ považoval za pozdější vsuvku do textu. Lokalizaci Hostině pak geograficky posunul ze středních do severovýchodních Čech; spolu s ním myslel nejspíš na Hostínku u České Skalice i Václav Chaloupecký,⁸ Antonín Profous,⁹ Jaroslav V. Polc,¹⁰ zatímco Jan K. Vyskočil¹¹ se, stejně jako už Šimák, jednoznačně nevyslovuje.

Určitou míru pravděpodobnosti jednoho nebo druhého ztotožnění mohou snad přinést genealogicko-heraldická zjištění a především historické souvislosti, které by podepřely posun rodu z jednoho či druhého místa směrem do Kladska.

Erbovní znamení, které Pardubičtí používali, je dobře známé: polovina koně s uzdou a ve skoku vpravo.¹² Potíž je v tom, že stejné erbovní znamení je doloženo roztroušeně u řady drobných zemanských rodů po Čechách, počátkem druhé poloviny 13. století na Plzeňsku, Prácheňsku, Bechyňsku, o něco později také na Kouřimsku.¹³ Jejich jediný rodový

původ je sice dosti pravděpodobný, ale při tak velkém rozptylu blíže sotva prokazatelný. Nejvýraznějším rodem z těchto držitelů půlkoně, užívajícího v odlišném vybarvení, byli Malovcové, vzeší z Malovic u Vodňan a uplatňující se v rozličných větvích mezi počátkem 14. až 19. století.¹⁴ Byl to opět Balbín, kdo zařadil Arnošta arcibiskupa do rodu Malovců, když ho ztotožnil s rodem, který z těch, jež užívaly erbovní znamení půlkoně ve skoku, byl v jeho dobu neaktivnější. S touto tradicí se jako s jednoznačným faktem setkáváme až do konce dvacátých let 20. století a prostřednictvím Frindových Kirchengeschichte Böhmens¹⁵ se občas můžeme s Arnoštem z rodu Malovců setkat i v zahraničních, nepřilíš zasvěcených příručkách až do novější doby.¹⁶ Stojí přitom za zaznamenání, že nejspíše díky Balbínovi vzali Malovci tuto tradici za svou a ve vlastním rodě, ve větvi z Chýnova, na Čkyni a Skalici, se pak od druhé poloviny 17. století setkáváme v každé generaci alespoň jednou se jménem Arnošt, což je v jiných souvislostech zajímavou historickou skutečností. Dále si k průkaznosti heraldického materiálu pro původ rodu Pardubických můžeme uvést, že, jak je známo už od dob Sedláčkových a Šimákových¹⁷ a v plném významu to zdůraznil Chaloupecký,¹⁸ užívala erbovního znamení půlkoně také pražská měšťanská rodina Čotrů, doložená v Praze ve druhé polovině 14. a počátkem 15. století, u níž je rodové spříznění sotva možné a v každém případě nedoložitelné. Užití znamení půlkoně na pečeti Kašpara Čotra roku 1385, v době největší slávy rodu Pardubických, by naopak mohlo ukazovat nejvýše na zmatenou a ještě spíše na dodatečně vytvořenou tradici, na jakýsi typ „genealogického falza“. Zřejmě užívání společného erbovního znamení v řadě drobných rodů nevede dál než k možnému, nejvýš k pravděpodobnému předpokladu kdysi dávno společného původu těchto, po většině země se rozprchnuvších a osamostatněných rodů. V každém případě nepomůže najít geografickou oblast, z které Arnošt st. zamířil do Kladska.

V kronice Beneše Krabice je zachycen zdánlivě jednoznačný údaj. Jednoznačně ho i přijmout však má svá úskalí především v tom, že stylizace inkriminované věty naznačuje dodatečné vsunutí údaje o Hostině u Českého Brodu a kronika sama je dochována jen v jediném rukopise, který je opisem původního textu kroniky, vzniklým až v letech 1380 až 1400. Gramaticky nekorektní vsuvka je psána sice v textu opisu souvisle, ne jako dodatečný přípis, dělá však dojem snahy opisovače o vysvětlení, identifikaci přídomku z Hostině, který mu v původním významu již nebyl znám. To postřehl už Šimák. Opisovač-autor vsuvky zato znal Hostýň,

dvůr, který tehdy patřil spolu s dalšími vesnicemi ke zboží Škvorec,¹⁹ a tím si pomohl. Zboží Škvorec s dvorem Hostýnín patřilo někdy od poloviny 14. století pražskému patricijskému rodu Olbramoviců, jehož jeden člen, Olbram ze Škvorce, byl od roku 1379 pražským kanovníkem a od 1396 pražským arcibiskupem. Kroniku opisoval někdo z prostřední pražské kapituly (v její knihovně se rukopis dodnes dochoval) a ten středočeskou Hostýň bezpochyby znal a znal ji nejspíš jako jedinou. Spojil údaj možná bezděky v jednoduché snaze ho vysvětlit, možná úmyslně ve snaze propojit původ Olbrama, v tu dobu snad již arcibiskupa, ne-li, pak v každém případě vlivného preláta, s rodem váženého arcibiskupa Arnošta. Pokud by některé jiné historické okolnosti ztotožnění Hostině s českobrodskou Hostýnín neprokázaly, není možné toto ztotožnění přijmout, byť je tu v pozadí logický předpoklad, že kolonizační vlna postupovala do okrajových a výše položených krajů především z přelidněných středních Čech. Gramatická stavba a okolnosti přípisu v Benešově kronice však středočeské ztotožnění „Hostině“ prakticky vylučují.

Je tedy nutné se obrátit k majetkovým poměrům pozdějších Pardubických, jež se mohly do jisté míry odrážet v predikátech, které užívali členové rodu. Je přitom třeba vzít v potaz, že rodové predikáty se setrvačně udržovaly po delší čas i poté, kdy už rodové sídlo bývalo změněno, a odlišný predikát začal být užíván obvykle až nějaký čas nejen po koupi nového zboží, ale až po dokončení stavby či přestavby tamního sídla. Arnošt st. užíval přídomku z Hostině do roku 1332,²⁰ jeho syn ještě 1339 a dokonce 1342.²¹ Jako de Hostina je 1340 označen i tehdy již zesnulý bratr Arnošta st. Dětrich,²² 1341 jakýsi Ctibor z Hostině²³ a 1346 rovněž blíže rodově neurčený Kuník, purkrabí na arcibiskupském Kyšperku.²⁴ Arnošt st. nikdy za svého života neužil predikátu z Pardubic, ten se stal běžným až u jeho synů (nikoliv bez výjimky), a to až počínaje rokem 1349.²⁵ Mezi oběma přídomky „de Hostina“ a „z Pardubic“ ale bylo v rodě užíváno také označení „de Stara“, a to nejprve Arnoštem starším, prvně v jeho testamentu roku 1340.²⁶

V tomto případě můžeme naštěstí Starou snadno ztotožnit – podle všech dalších údajů testamentu – s dnešními Starými Hradu u Libáně, zato o to větší problémy způsobí tento nesporný majetek v historii rodu. Arnošt st. na Starých Hradech sídlil, je nejstarším doložitelným vlastníkem Starých Hradů; zde nechal sepsat 29. prosince 1340 svou závěť, kterou také dosvědčilo a spolupečetilo pět vladyků ze sousedství Starých Hradů: Vok z Kopidlna, Sipa z Nemojčevsi, Bohuněk z Lopusče, Buzek z Markvartic

a Zdešek ze Střevače. Závěť je sepsána ne už na jméno *Arnestus de Hostina*, ale *Arnestus de Stara*. Arnošt st. odkázal Staré Hradý ve své závěti spolu s městečkem Libání a třemi vesnicemi Hřmín, Važice a Sedliště své manželce Adličce, jmenující se rovněž „de Stara“, jako vdovské věno. Staré Hradý byly tehdy vsí, v níž stála jen drobná tvrz, *municio*; stavba kamenného gotického hradu, v jádře dodnes dochovaného, proběhla až v následujících desetiletích a generacích, dokončena byla před rokem 1384.²⁷ I když nemůžeme vyloučit, že s budováním dnešního hradu začal už Arnošt starší, byla stavba jistě přerušena jeho úmrtím v roce 1342 a nezletilostí dědiců, takže hlavní fáze vlastní stavby proběhla opravdu až později. Přesto se Arnošt st. i jeho manželka již píší podle tohoto jmění, jež tak bylo kolem roku 1340 již mnohem významnější než původní Hostiná.

Arnošt st. v závěti neuvádí mimo manželky Adličky a syna Arnošta nikoho jménem. Mluví jen o manželce Adličce a svých dětech a ty všechny poroučí do ochrany svého syna Arnošta, tehdy už děkana pražské kapituly; toho ustanovil vykonavatelem svého testamentu, ale i hlavním ručitelem a správcem celého jmění. Bez jeho souhlasu nesměla ani paní Adlička se zděděnými statky disponovat. Syn Arnošt se stal otcovým testamentářem a do budoucna správcem jeho majetku nejen proto, že byl zběhlý a vystudovaný právník, ale i, nebo hlavně proto, že byl z žijících nejstarší a zřejmě i jediný zletilý syn. Do jeho ochrany a poručnictví svěřil Arnošt st. do budoucna svou vdovu, své ostatní děti i sirotky po svém zesnulém bratrovi Dětrichovi z Hostiné, kteří měli ves, jež byla původním rodovým sídlem, převzít. Hostiná je v závěti označena jen jako ves, *villa*, nešlo tedy ani o tvrz, ale o vesnické seskupení třeba jen několika stavení snad s dvorem; měla jistě menší hodnotu a význam než Staré Hradý. Jména Dětrichových sirotek, Arnoštových bratranců a svěřenců, z nichž jedním mohl být výše zmíněný Kuník, i jejich další osudy nám zcela unikají.

Ve své závěti disponuje Arnošt st. rovněž – a na prvním místě – Pardubicemi a k nim příslušnými: tvrzí, novým městem a pěti vesnicemi Ostřešany, Bukovina, Černá za Bory, Rybářská Lhota a Lhota u Přívozu. Především pardubický komplex svěřuje, stejně jako všechn svůj majetek, do péče jediného jménem uváděného syna – děkana Arnošta. Pardubice držel Arnošt starší asi od roku 1327, kdy, jak se v literatuře běžně uvádí, za ně vyměnil krátce před tím koupený hrad Vízmburk. Přímé pramenné doklady o koupi Vízmburka neexistují a to, že hrad nějakou dobu patřil Arnoštovi staršímu, je zmíněno až roku 1357 v listině Karla IV.²⁸ Vízmburk tvořil zřejmě v konstituování majetku Arnošta st. pouhou epizodu, leč

epizodu významnou. Mohl se dostat do majetku Arnošta st. někdy mezi lety 1320, kdy je naposledy doložen poslední předcházející majitel tohoto hradu Lucek z Vízmburka,²⁹ a 1327. Zhmotňoval výsledek aktivit a působení Arnošta st. v královských službách v Kladsku, kde své tamní hospodářské zisky v okamžiku, kdy tu jeho služba končila v důsledku dalšího zástavního postoupení území, zhodnotil koupí hradu v kraji, kde byl doma či zdomácněl. Zpětně by koupě Vízmburka mohla říci něco i k identifikaci původní Hostině a ke krajovému počátku rodu, který se odtud původně psal. Hrad Vízmburk ležel jen 8 km severoseverovýchodně od Hostinky u České Skalice a koupě právě tohoto hradu, nejspíše blíže k roku 1327 než 1320, může naznačovat pokus Arnošta st. o budování souvislé rodové državy větších rozměrů v původním domácím teritoriu. Ale stejnou tendenci budování souvislé državy projevoval na Náchodsku i mnohem významnější rod, s nímž nemohl Arnošt st. soupeřit, totiž páni z Dubé z rodu Ronoviců. Byli to synové Půty z Dubé, bratři Hynek Crha, Hajman, Hynek Hlaváč a Václav z Dubé a z Náchoda, kteří začali krátce před rokem 1325 soustřeďovat své majetky v širším Náchodsku.³⁰ Nejspíše to byli oni, kdo, majíce o Vízmburk, ležící v centru oblasti, jež je zajímala, rovněž zájem, tlačili na Arnošta st. a požadovali po něm výměnu. Když pak současně přecházelo Kladsko do rukou Jindřicha Vratislavského, nebyl již Arnošt st. svým dalším životem na vlastních statcích tolik vázán do oblasti blízké Kladsku, i když z ní asi vzešel. Při možné rivalitě zájmů nejspíš volil smírné řešení a Vízmburk, snad jím nedlouho předtím získaný, raději postoupil Crhovi z Dubé a Hajmanovi z Náchoda. Bylo to někdy před 1332 a výměnou za něj získal mnohem vzdálenější Pardubice s příslušenstvím.³¹ Transakce, ať zcela dobrovolná, ať do jisté míry vynucená, byla především v zájmu pánů z Dubé, ale budoucí pán z Pardubic na směně neprodělal. I když pardubický majetek první poloviny 14. století a jeho výnos zdaleka nebyly srovnatelné s komplexem pardubického panství, jak si je představujeme podle doby Pernštejnů, předčilo toto zboží v rovinatém (i když bažinatém) Polabí rozlohou i užitkem dosavadní majetek Arnošta st. Růst majetku a společenského postavení nového majitele, i to, jaký podíl na něm měly Pardubice, jež Arnošt st. záhy začal považovat za své do budoucna hlavní rodové sídlo, ukazuje i skutečnost, že už 1332 daroval spolu s manželkou Adličkou klášteru cyriaků u kostela sv. Bartoloměje ves Pardubičky, které oddělil od svého majetku.³² A bylo to především a na prvním místě toto pardubické zboží, které v závěti poručil do ochrany a správy svého syna Arnošta.

Postavení Arnošta ml. je v testamentu mimořádné, od okamžiku otcovy smrti odpovídal za vše a o všem a nade všemi osobami rozhodoval. Zřejmě se toto testamentární ustanovení dlouho odráží v arcibiskupově podpoře mladším bratřím a bratrancům, pokud nedosáhli vlastního postavení, jak o tom dále bude řeč. Na první pohled je však z testamentu patrný značný věkový rozdíl mezi Arnoštem ml. a dalšími, ještě nezletilými syny.³³ Z mladších pramenů víme, že se jmenovali Bohuš, Smil a Vilém. V době sepsání závěti, koncem roku 1340, nebylo Smilovi jako staršímu z ne-duchovních ani 15 let, zatímco jeho bratru Arnoštovi bylo kolem 35 let. Smil se tedy narodil asi 1325, v době, kdy jeho o tolik starší bratr odcházel na studia do Itálie nebo tam již byl. Již to, že nejstarší syn šlechtického rodu volí duchovní dráhu a dlouhá studia, je dosti zvláštní; pokud byla studia šlechtických synků obvyklá, pak se s nimi setkáváme spíše u mladších ze sourozenců. Jistě mohlo být mezi Arnoštem a Smilem ještě více dětí, které nepřežily a o nichž naprosto nic nevíme, ale zdá se, jako by se rodina Arnošta st. mezi 1325–1327 znovu konsolidovala^{33a} a zahájila nový a trvalý vzestup jak počtem svých dětí, tak odchodem z purkrabských služeb v Kladsku a koupí Vízmburka až po jeho výměnu za Pardubice.

Co ale bylo s rodinou Arnošta st. přibližně do roku 1325 a jak do tohoto vývoje zapadá vlastnictví Starých Hradů, jež je v již stabilizované, nějaký čas bezpochyby trvající podobě doloženo až roku 1340? Arnošt ml. nikdy neužil predikátu *de Stara*. Jelikož byl do roku 1339 na jihu Evropy, je tu možno myslit i na skutečnost, že o zisku tohoto majetku, podle něhož otec své přízvisko změnil, syn ani nevěděl a zcela samozřejmě užíval dál svého staršího označení *de Hostina*. Jelikož pak i v dalších již mladších případech šlo o písemnosti vydané stejnou (papežskou) kanceláří, je i v nich užito pro jednoznačnost opět označení Arnošta ml. jako z Hostině. Je z užívání predikátů možné alespoň teoreticky myslet na zisk Starých Hradů až přibližně 1325 či později? Pak by se ale případná koupě Starých Hradů dostala časově příliš blízko ke koupě Vízmburka a příjmy Arnošta st. asi sotva byly tak vysoké, aby stačily na zaplacení dvou zboží téměř současně. To by se Stará byla musela dostat do majetku Arnošta st. jinou cestou než koupí. Ale těch „kdyby“ je tu už příliš mnoho.

Proti Hostince a Vízmburku jsou Staré Hrady značně západněji položeny, ve vzdálenosti srovnatelné jihozápadním směrem s Pardubicemi. Přišel Arnošt st. v tomto případě ze západu na východ nebo naopak z východu na západ? Sám Arnošt st. užíval přívlastku ze Staré (1340) později než přívlastku z Hostině (1332); oba tyto údaje lze brát jen ve vzájemné relaci, naprosto ne jako data získání majetku, ale tento relativní

vztah by měl ukazovat na původ z Hostinky a na mladší vztah ke Staré. Václav Chaloupecký však považoval právě Starou za původní rodový majetek pozdějších pánů z Pardubic,³⁴ kteří podle něj přišli na Náchodsko a do Kladska z Boleslavska v hypotetické vazbě na pány z Vartenberka, jejichž držba Kladska předcházela zdejšímu uplatnění pánů z Dubé. V těsném sousedství Staré zase měli statky páni z Dubé (Veliš a Jičín). Stará byla ovšem větším majetkem než Hostinka, takže ta by se stala nejvýše opěrným bodem rodu v nové, východnější oblasti působitě, což zase nesouhlasí s postupem užívání predikátu. Domnívám se, že se Chaloupecký v tomto umístění původu rodu do Staré mýlil, že rod vzešel z Hostinky, proto také Arnošt ml. užíval zprvu predikátu z Hostině a nikoliv ze Staré, a Staré Hrady připadly rodu až později a za bohužel neznámých okolností. Jestliže můžeme důvodně pochybovat o jejich koupi Arnoštem st., pak opravdu zbývá jediná možnost, kterou uvedl již Šimák, že totiž Stará byla rodovým statkem paní Adličky.³⁵ Ne snad jako její věno, jak Šimák mýlil, ale statkem, který jí jako poslednímu potomku rodu připadl snad někdy před rokem 1325 úmrtím bezdětného a neženatého (nebo ovdovělého) bratra jako posledního mužského člena jejího rodu. Je to poněkud fantaskní, ale není vyloučené, že by k něčemu podobnému mohlo dojít. Převzetí nyní Adliččiných Starých Hradů Arnoštem st., o což se jistě musel sám postarat, by vysvětlilo nejen to, že závěti manželovou přešly právě na ni (a dále na nejmladšího syna Viléma), ale pomohlo by vysvětlit i značný hospodářský vzestup Arnošta st. před rokem 1327, vtělený do následné koupi Vízmburka a jeho další směny; na něm se zřejmě spolu s výnosem purkrabování někde na kladském území podílely právě Staré Hrady. A konečně by příjem z poměrně většího starohradského zboží dovolil vyložit i možnost odchodu Arnošta mladšího na daleká a jistě ne levná studia na jihu Evropy.

Jestliže se nám nepodařilo postoupit za meze více či méně pravděpodobných hypotéz pokud jde o původ rodu, z něhož Arnošt z Pardubic vzešel, tím spíše musíme rezignovat na věrohodnou odpověď na dávnou otázku, kde se narodil. A nejen to: takovou otázku můžeme považovat za špatně položenou. Málom který středověký člověk, kterému nebylo souzeno strávit celý život v jednom kraji nebo naopak nebyl z královského rodu, znal místo svého fyzického zrození. Každý jistě mohl přilnout k místu, kde prožil dětství, ale to už se mohlo lišit od místa narození. V Arnoštově případě pak existuje zcela jednoznačné místo, ke kterému takto přilnul a které v jistém smyslu považoval za místo svého zrození: totiž Kladsko.

Kladsko bylo místem, ke kterému ho poutaly zcela zvláštní vztahy, pro které mnoho vykonal, kam se podle možností vždy vracel a kde byl podle vlastního přání pohřben. Pro svůj poslední odpočinek volil Kladsko, ne Prahu, s níž srostl svým působením a do jejíž katedrály mělo být podle dobových zvyklostí uloženo jeho tělo vedle ostatků předchozích pražských biskupů. Důvody pro takovou nevšední volbu musely být mnohem silnější než pouhé vzpomínky na dětství nebo dokonce jen na místo fyzického narození.

Z pozdějších zpráv víme, že Arnošt jako chlapec navštěvoval v Kladsku farní školu při tamní komendě johanitů a spolu s ostatními žáky zpíval v tamním kostele při liturgii. A tehdy jednou došlo k jeho „zrození“, když tu dětsky roztržitý, snad i poněkud rozjívěný, neboť značně inteligentní chlapec Arnošt prožil okamžik, který ho poznamenal na celý život: při zpěvu antifony při nešporách od něj Madona ze sošky na oltáři odvrátila s nelibostí svou tvář.³⁶ Tuto událost arcibiskup snad až ke sklonku svého života sám sepsal; uvádí přitom, už s určitou nejistotou, že se tehdy právě zpívala antifona *Salve regina*. Tato antifona je součástí liturgie hodinek v druhé polovině církevního roku, od ukončení velikonočního období do předadventní doby a její uvedení jako součásti nešporních zpěvů, byť po letech s určitým váháním, zda to byla právě ona nebo jiná, zařazuje Arnoštovo Vidění do této části roku. Popis Vidění pak arcibiskup zapečetil svým sekretním prstenem a uzavřený list svěřil opatovickému opatu Neplachovi, jednomu z kronikářů Karlovy doby, s přáním, aby text nechal zveřejnit až posmrtně po Arnoštově pohřbu. S líčením takového okamžiku obrácení se setkáváme u mnoha světců, podobný význam měl ostatně pro Karla IV. jeho sen v italském Tarenzu a v rozličné podobě či silnější nebo slabší měrou asi prožije nějaký intenzivní životní zlom většina lidí. Aby však taková pro celý další život rozhodující událost byla časově posunuta už do dětského věku, to není tak běžné a zřejmě naznačuje sensitivnost Arnoštovy povahy. V každém případě představuje toto kladské vidění nejstarší událost z Arnoštova života, byť zachycenou s odstupem více desetiletí, o níž máme bezpečnou povědomost. Otřesený chlapec se tehdy ani později o svém zážitku nikomu nezmínil, ale reagoval na něj upřímným obratem k životu podle požadavků křesťanské víry. Od základu změnil svůj životní postoj a od tohoto okamžiku usiloval žít tak, aby na něho Madona mohla znovu laskavě pohlédnout. Tímto zážitkem se zrodil budoucí Arnošt z Pardubic jako osobnost evropského významu a kladský farní chrám se pro něj stal místem jeho – duchovního – zrození. Fyzicky mu tehdy bylo snad šest až sedm let a zdali se v Kladsku oprav-

du fyzicky narodil, z toho nijak nemůžeme vyvozovat. Učinil to prvně až Bohuslav Balbín.

Pouze se zpětným zachycením některých bodů z Arnoštova života se musíme spokojit prakticky pro celé jeho mládí. Několik měsíců po onom vidění, o kterém chlapec tehdy nikomu neřekl, ale které ho silně rozrušilo, ho otec vzal z Kladska, a hoch pak pokračoval „dlouhý čas“ v učení na klášterní škole benediktinů v nedalekém Broumově. Snad ležela blíže k místu působení Arnošta st. nebo byla odtud lépe dostupná, spíše však představovala klášterní škola benediktinů vyšší či náročnější typ školy než škola farní, i když rovněž vedená řádem. Literatura pak mluví o dalších studiích Arnoštových na partikulární škole při pražské katedrále, ale to je jen modernizující, v pramenech nikde přímo nedoložená domněnka, která předpokládala, že vstupu na universitu muselo předcházet něco na způsob středoškolského vzdělání. Arnošt však ve svém Vidění říká jen to, že po dlouhé době v Broumově šel do Prahy a odtud „později se odebral na některá místa na učení a ke dvoru římskému“. Nezmiňuje se tedy, že do Prahy šel na školy a o jeho pražském pobytu neví nic ani jeho současné životopisy. Pražská partikulární škola po vymření Přemyslovců a ještě dlouho po nastoupení vlády Jana Lucemburského určitě nekvetla a na svou dobu slávy za posledního velkého krále domácí dynastie mohla jen vzpomínat; její učební program se znovu omezil jen na nutné minimum. Pražský pobyt Arnoštův mohl být věnován přechodné šlechtické výchově nebo prostě jen přípravě na další cesty; není příliš pravděpodobné, že by se na partikulární škole znovu učil to, co už znal z Broumova.

Arnošt byl zřejmě nadaný a prospívající žák a mohl odejít z broumovské benediktinské školy přímo na universitu, a to znamenalo nejspíš do Itálie. Vše co o tom víme a domýšlíme si opět spočívá až na později vzniklých pramenech, rámcově opět na Arnoštově vlastním popisu vidění v Kladsku a především na životopisech, sepsaných krátce po arcibiskupově smrti. Podle nich následovala po návštěvě škol v Kladsku a Broumově přímo universitní studia v Bologni a Padově a pak pobyt při kurii v Avignonu, přičemž na jihu Evropy strávil Arnošt při studiích celkem 14 let.³⁷ Nepodařilo se nalézt zápis o Arnoštově studiu v matrice bolognské nebo padovské university ani jeho jméno v celkovém seznamu universitních žáků, ale předpokládá se, že tu studoval především práva; byly to přeci nejvýznamnější university tohoto typu a všechna budoucí činnost Arnoštova prokazuje dobrou znalost právního myšlení. Ale při dlouhém období jihoevropských studií je velmi pravděpodobné, že se tu mladý adept seznamoval se vším, co mu učený universitní svět mohl nabídnout, vedle práv

1. Světská moc zasahuje proti biskupům upadnuvším do kacířství. Franciscus Gratianus de Garratoribus, Decretum, Itálie, Bologna, konec 13. stol. Praha, Knihovna Národního Muzea XII A 12, fol. 204r.

2. Detail boční stěny náhrobku Johanna Andreae († 1348), profesora práv na universitě v Bologni, Bologna, Museo Civico (z pozůstalosti Josefa Krásky).

ovšem především s filosofií a teologií a snad i s řečtinou a hebrejštinou, jejichž stolice zřizovaly alespoň proslulé university jako důsledek požadavků na hlubší vzdělání kléru, které zazněly na viennském koncilu (1312).

Nejstarší písemný pramen, který přímo mluví o Arnoštu z Pardubic, přesněji dosud o Arnoštu z Hostině, pochází až z 12. února roku 1339³⁸ a uvádí nás doslova *in medias res*: je to papežská provize na pražský kanonikát s exspektancí prebendy, vydaná v Arnoštův prospěch, a, jak tomu obvykle bývá u listin Benedikta XII., v časové izolaci od ostatních listin pro české příjemce.³⁹ Jde o běžnou, již stereotypní listinu, kterou papež jmenuje Arnošta kanovníkem pražské kapituly a rezervuje mu některou kanovnickou prebendu, jakmile by se někdy v budoucnu uvolnila; teprve získání prebendy mělo praktický význam hmotného zabezpečení. Tato listina vydaná pro Arnošta byla teprve nedávno zpřístupněna v plném znění a má pro počátky životní dráhy Arnoštovy základní význam. Dozvídáme se v ní o jejím příjemci hned několik pozoruhodných skutečností.

Předně: Arnošt, označovaný tu predikátem *de Hostina*, byl v době vydání listiny už licenciátem práv. Znamená to, že jeho studia už byla v podstatě uzavřena a mohl případně pokračovat už jen doktorátem Dekretů (míněno Gratianova Decretu, neboli doktorátem kanonického práva). K získání tohoto nejvyššího stupně právního vzdělání byl, jak uvádí Vilém z Lestkova, předepsán minimální věk 35 let⁴⁰ a titul doktora Dekretů řadil svého držitele mezi nejvyšší učenickou vrstvu. Tím tedy Arnošt ještě nebyl a předpokládá se, resp. to uvedl už Vilém, že mu v doktorátu bránila právě předepsaná věková hranice. Dále se z provizní listiny dozvídáme, že patřil mezi kleriky Jana Lucemburského, na jehož přímluvu mu papež pražskou prebendu rezervoval. Konečně z listiny jasně vyplývá další, a to zvláště pozoruhodná skutečnost, že totiž nový, právě jmenovaný pražský kanovník neměl dosud žádné beneficium; o žádném se alespoň nezmiňuje jedna ze závěrečných formulí tohoto typu listin, označovaná podle počátečních slov jako *non obstante* formule, jejímž účelem bylo vždy pečlivě vypočítat všechna příjmcova dosavadní, jakkoliv získaná beneficia, aby nedošlo k jejich nadměrné kumulaci.

Tento detail je jen zdánlivě podružný: vylučuje totiž, že by Arnošt byl již dříve děkanem kapituly v Sadské, jak se v literatuře traduje na základě vlastního údaje Arnoštova v úvodním protokole listiny pro kapitolu v Sadské.⁴¹ Říká se v něm: ... *ecclesia s. Appollinaris in Saczka, cuius quondam decanum nos fuisse meminimus* ... (kostel [tj. kapitulní] sv. Apolináře v Sadské, jehož děkanem jsme kdysi byli) a dále v arenze, úvodní formulí téže listiny, mluví Arnošt rovněž o své zvláštní přízni k sadskému kostelu: ... *a qua (ecclesia) in etatis nostre primordiis stipendia primaria noscitur accepisse* (od kteréhožto kostela jsme, jak je známo, přijali v počátcích našeho života první platy). Arnošt tedy sám doznává, že byl nějaký čas děkanem kapituly v Sadské a odtud měl své první duchovenské příjmy. Literatura⁴² vesměs časově posouvá Arnoštovo členství v sadské kapitulním sboru již před jeho odchod do Itálie a vidí v něm fakticky hmotné zabezpečení na dalekou cestu. Příjmy ze sadského kanonikátu a pak děkanství měly být zdrojem financí, jimiž si mladý klerik hradil svá italská studia i dobročinnost vůči jiným chudým studentům, kterou jeho životopisy zdůrazňují. Ale tak tomu být nemůže, hodnost děkana vyžadovala stálou residenci a kněžské svěcení, tedy více než 25 let věku a Arnošt by byl musel napřed získat dispens k tomu, aby se mohl od děkanského benefícia vzdálit a jinak ho zabezpečit a sám tak odejít na studia; k tomu by muselo dojít nejdříve v jeho 26 letech, pak by čtrnáct let na studiích pobýval a vracel by se tedy čtyřicetiletý – ale přitom v Itálii nemohl pro své

mládí získat doktorát práv, ke kterému bylo nutným věkem 35 let. Tady jsme zjevně na mylné cestě, ostatně papežská listina z roku 1339 jasně říká, že Arnošt dosud neměl žádné církevní beneficium.

Je tedy třeba vyřešit, jak tomu s Arnoštovým členstvím v sadské kapitule bylo, resp. kdy k němu došlo, není-li dobře možné, aby to bylo před jeho odchodem do Itálie. Žádná další listina pro Sadskou, ani Benese Krabice nebo některý z životopisů se o ničem takovém nezmiňují. Ojedinelost zmínky o sadském děkanství Arnoštově může napovídat i něco o epizodičnosti celé této skutečnosti. Navzájem nesouhlasící údaje papežské listiny na jedné a Arnoštovy zmínky v mladší (nedatované) listině pro Sadskou na druhé straně je možné vysvětlit nejspíše následujícím způsobem: Arnošt se stal sadským děkanem až po návratu do Čech, kde mu pouhá exspektance do pražské kapituly z roku 1339, tedy záruka čekatelství na nejbližší uprázdněnou prebendu, nemohla zaručit žádné zabezpečení, natož takové, které by odpovídalo reprezentativním potřebám panovnického chráněnce. V tom případě by Arnošt opravdu měl ze Sadské první příjmy svého života, ne ovšem během studií, ale až po nich, na samém začátku domácí kariéry. Sadská epizoda Arnoštova byla jakousi domácí výpomocí, jež pocházela ze strany vládnoucího pražského biskupa, který byl patronem sadské kapituly a mohl proto rozhodovat o členství v ní. Výpomoc Jana IV. z Dražic nadějněmu začínajícímu duchovnímu se pak mohla uplatnit nejvýše do Arnoštova zvolení pražským děkanem, kdy musel ze sadského děkanství jako z neslučitelného s pražským odejít. Mohl tu tedy působit nanejvýš mezi březnem 1339 a počátkem roku 1340.

Vycházíme-li z údaje papežské listiny, že Arnošt roku 1339 neměl dosud žádné církevní beneficium, pak z tohoto faktu vyplývají ještě další závažné důsledky pro poznání jeho mládí. Veškerým vlastním zdrojem financí pro sama dlouhá studia, jež nebyla cílena k rychlým universitním gradům jako podmínkám existence, by musely být pouze rodové statky. Zcela stranou tu necháme eventualitu životopisy zdůrazňované Arnoštovy dobročinnosti vůči jiným studentům,⁴³ prostě proto, že patří do jiných časových souvislostí než je doba Arnoštových studií. Arnošt starší byl, jak jsme viděli, původně nepříliš bohatý zeman ve službách vyšší feudality nebo krále. Hospodářsky se v těchto službách vzmožil, takže nejpozději po roce 1327 se předpokládá, že zakoupil panství Vízmburk, a to pak před 1332 vyměnil za pardubické panství. Při výměně si ponechal mezitím asi krátce před rokem 1325 získanou, západněji ležící Starou. Jeho syn pobýval na studiích na jihu Evropy čtrnáct let a vracel se odtud do Čech nejspíše po onom datu vydání exspektance v roce 1339. Odpočítáváme-li

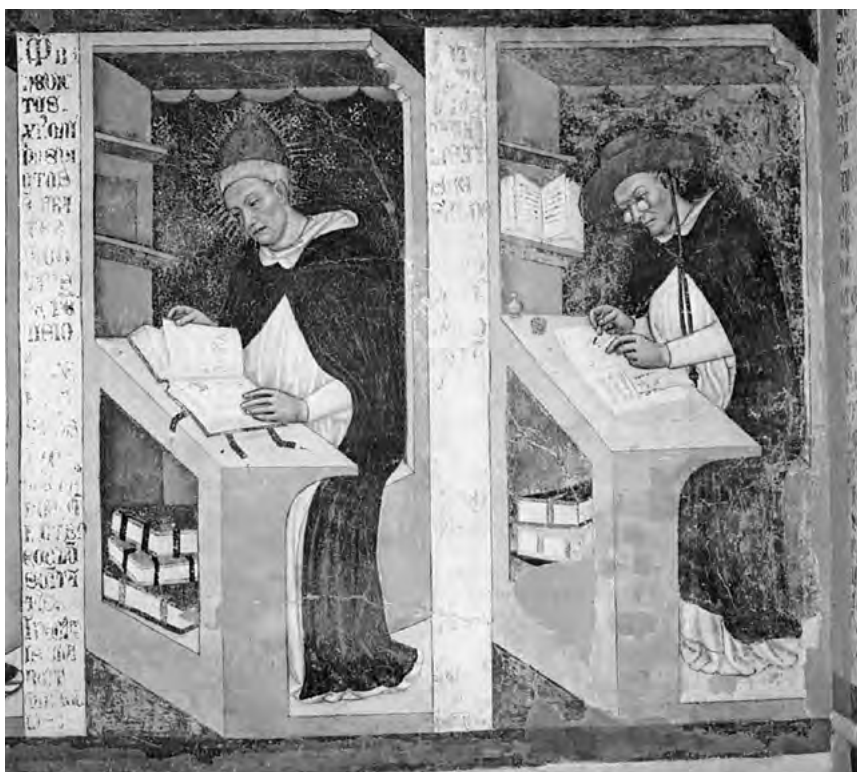
od data 1339, pak čtrnáctiletý pobyt Arnošta mladšího na jihu Evropy mohl být zahájen někdy kolem roku 1325, tedy v době, kdy se purkrabí Arnošt hospodářsky už povzněl; snad tehdy získaná Stará mu pomohla, že mohl svému synovi cestu a studia sám zajistit. Tato dedukce, jež vychází ze znění papežské listiny, současně dovoluje považovat za reálný spíše pozdější rok narození Arnošta syna, někdy kolem roku 1305 nebo krátce po tomto datu; na daleké cesty za studiem se vydával dvacetiletý nebo i mladší mladík a vracel se nejvýše čtyřiatřicetiletý, tedy před věkem nutným k získání doktorátu kanonického práva, jak životopisy uvádějí. K těmto časově do sebe zapadajícím dedukcím uvedme, že rok 1296, tradičně označovaný jako rok Arnoštova narození, se objevuje teprve v pozdějším novověku v souvislosti se snahou spojit jeho původ s rodem Malovců z Malovic; ještě Balbín říká jen, že se Arnošt narodil krátce před rokem 1300.⁴⁴ Většina novějších historiků pak posouvá data Arnoštova narození do let 1305 až event. 1310 jako nejpravděpodobnějších, spíše tradičního data se drží František Šebek.⁴⁵

Zajištění italského a jihofrancouzského pobytu Arnoštova z domácích rodových zdrojů je dosti neobvyklé, ale přeci ne výjimečné. Na studia na italských univerzitách, které byly dosud geograficky nejbližší, odcházivali synové střední či chudší šlechty nebo synové patricijských rodů, obvykle však ne ti nejstarší a už vůbec ne ti jediní. Zdaleka ne u všech jim studia umožnil příjem z nějakého církevního benefícia. Někteří na jihu zůstali po většinu svého aktivního života, jako např. Heřman z Prahy, který z Avignonu odešel až ke stáří, kdy se stal biskupem ve Varmii, většina se jich vracívala před polovinou 14. století. Tito graduovaní právníci pak doma obvykle zaujali významná postavení v panovnické nebo církevní správě, při dvoře a v intelektuálních kruzích. V tomto smyslu by Arnoštova studia zcela zapadala do současného trendu, jen s jedinou výjimkou: kolem roku 1325, kdy předpokládáme, že Arnošt z Čech odcházel, byl jediným dospělým synem Arnošta staršího, o němž víme. Jeho bratr Smil se kolem téhož roku teprve narodil. Domněnka, že Arnošt měl tehdy ještě alespoň jednoho staršího bratra, je tu proto velmi pravděpodobnou až reálnou. K úmrtí tohoto předpokládaného dědice pak došlo asi až poté, kdy Smil i Vilém už překonali nebezpečný dětský věk, takže mezitím nejstarší Arnošt mohl u zvolené dráhy přeci zůstat. Velký věkový interval mezi ním a dalšími sourozenci – dvacet let – současně naznačuje pravděpodobnou existenci ještě dalších dětí, jež se narodily mezi nimi a buď opět zemřeli, byli-li to chlapci, nebo to byly dcery, které jsou pak v pramenech nepostižitelné.

Jak vypadalo ono hmotné zajištění, které Arnošt st. mohl synovi na studia poskytnout, to poznat nemůžeme. Jistě nebylo závratné, ale zřejmě zajišťovalo skromné živobytí nadaného a příčinlivého žáka.⁴⁶ Předpoklad takového zajištění by současně mohl vysvětlit, proč italské a zvláště kuriální soudobé prameny o Arnoštovi mlčí: nepotřeboval si zajistit nějaký trvalý příjem tím, že by usiloval o přijetí do familie některého hodnostáře nebo se angažoval v jakýchkoliv pomocných pracích, jež by byly kompenzovány zajištěním obživy. Po bolognských a padovských studiích strávil podle životopisů a podle Vidění ještě několik let u kurie v Avignonu. Tamní prameny sklonku třicátých let jsou značně bohaté a dobře dovolují rekonstruovat vazby mezi jednotlivými hierarchy a na nich závislými osobami; nicméně Arnošt z Hostině nebo Arnošt z Pardubic v nich není nikde zmíněn.⁴⁷ Znamená to, že nevstoupil do familie žádného kardinála ani se pomocnými pracemi nebo exekutorstvím nezúčastnil provozu papežské kanceláře nebo komory. Celý čtrnáctiletý pobyt Arnošta mladšího na jihu Evropy tak dělá dojem spíše hmotně v základech zajištěné a obsahem se volně utvářející cesty za studiem a na zkušenou toho typu, jak se s nimi s dlouhým odstupem času setkáváme pod pojmem kavalírských cest. Jejím účelem bylo ovšem dosud něco jiného než kavalírství; výsledkem měla být jak učenost, tak skutečné vzdělání a vyzrání osobnosti.

Arnošt z Pardubic si z cest svého mládí přivezl vskutku značné a ucelené vzdělání a rozhled po nových myšlenkových proudech včetně humanismu,⁴⁸ ale také znalost lidí a dobré osobní vztahy s předními vzdělanci evropského kulturního světa, později tak užitečné. Dobře se např. ví, že své kontakty s bolognskými právníky starší i vlastní generace zužitkoval při počátcích pražské university a povolání jejích prvních učitelů.⁴⁹ Z cest si ale přivezl také i určitý názorový směr, který ho v mládí na jihu formoval a kterým se pak řídil ve vší své pozdější činnosti. V postavení, které zaujal, byl snad nejdůležitější onen Arnoštův životní postoj, který měl svůj původ v avignonském centru, ostatně hluboce spojeném se zázemím intelektuálního prostředí bolognské university.⁵⁰ Arnošt ho nikdy otrocky nekopíroval, ale jeho nosné ideje a životné základy po čase prakticky aplikoval v Čechách při systematickém vybudování své osamostatnělé diecéze.

Papežský dvůr doby Benedikta XII.,⁵¹ který Arnošt z Pardubic zažil, byl po vnější stránce střízlivý a prodechnutý reformní spiritualitou, odrážející se především v několikerych obnovených statutech pro hlavní řády.⁵² Provoz kurie jako ústředí centralizované církevní správy a administrativy měl svůj pevný, na jasném právu spočívající řád již z doby Benediktova předchůdce Jana XXII.,⁵³ k Janovým řádům pro kancelář,

3. Tomaso da Modena, papež Benedikt XI. a kardinál Hugues de St. Cher (Niccolò Bocasini), nástěnná malba v kapitulní síni dominikánského kláštera sv. Mikuláše, Treviso, kolem roku 1340–1350. (Převzato z R. Gibbs, *L'occhio di Tomaso*, Treviso 1981)

rotu a audientii litterarum contradictarum (vše z roku 1331)⁵⁴ přidal Benedikt jako poslední ještě řád pro penitenciarii a upravil činnost advokátů a prokurátorů.⁵⁵ Přitom hladký chod obrovského kuriálního centra, později zplanělý, byl vytvořen jako podpora pro realizaci církevní reformy sui generis, jíž sloužil a jež spočívala na uplatnění jednotných požadavků do praxe uvedeného kanonického práva a na něm spočívající správy všech kurátních i nekurátních beneficií kdekoliv v latinské Evropě.⁵⁶ Později tak neblaze proslulý provizní systém vznikl jako pomůcka pro vytvoření této jednoty. Protipólem byla snaha o podobně zajišťovanou jednotu, jež by se dotýkala věroučné a bohoslužebné oblasti; konkrétně se

4. Trůnící sv. Petr, iniciála k svátku Cathedra Petri. Antifonář z Vorau (Vorau, Stiftsbibliothek), kolem 1360.

projevila v papežské konstituci *Docta sanctorum patrum* z roku 1324/25, jež upravovala předpisy pro liturgii a liturgický zpěv.⁵⁷ Za Benedikta byl celý centralizační systém uplatňován velmi střídme a měl, alespoň pro „nové země“ střední a severní Evropy, dosud pozitivní reformní účel. Ze strany centra byl zdůvodněn upřímnou snahou o přiblížení k cílovému ideálnímu stavu církve. Tento směr se až časem ukázal jako slepá ulička a teprve za dalších papežů, kdy ztratil vědomí původního účelu, se zvrhl v negativum.

Ve třicátých a čtyřicátých letech byla nositeli tohoto dosud pozitivního kuriálně reformního směru řada hierarchů rozličných evropských zemí,

kterí se obvykle dostali do intenzivního styku s kurií nějakým delším pobytem v Avignonu.⁵⁸ Patří k nim třeba již zmiňovaný varmijský biskup Heřman z Prahy právě tak jako např. padovský biskup Ildebrandin Conti. Jejich místní působení bývalo charakterizováno opravdovou péčí o jejich diecézi, o její uspořádání a pravidelnou a obsahem naplněnou duchovní správu, vnímanou jako nejlepší nástroj reformy. Konali synody a vizitace, podporovali vzdělanost, leckdy byli sami literárně činní nebo alespoň udržovali styky s předními vzdělanci, zanechali stopy ve výtvarném umění. To vše lze říci i o Arnoštovi z Pardubic jako pražském arcibiskupovi – byť tím nemůže být plně charakterizován. Domnívám se, že tento základní organizačně právní směr své činnosti, prodchnutý dosud živým duchem či teologickým a náboženským vnímáním, Arnošt doslova nasákl do sebe v Bologni a v Avignonu, kde se zdržoval jako již universitně vzdělaný, dosud však mladistvě tvárný a vnímavý člověk. Avignonský, neznámo jak dlouhý pobyt ve třicátých letech se pro jeho další život a působení stal určujícím.

Po datu 12. února 1339, kdy byla vydána ona značně neutrální a přesto tak důležitá provizní listina v Arnoštův prospěch, asi končil jeho neznámo jak dlouhý – a spíše delší – pobyt v Avignonu. Zažil tu tedy dosti zajímavou dobu pokud jde o události týkající se vztahů kurie a osob z Českého království. Před třičtvrtě rokem odcházel od kurie do Varmie dlouho tam žijící Čech, Heřman z Prahy,⁵⁹ před půlrokem odešel Mikuláš z Lucemburku jako biskup do Tridentu,⁶⁰ své poplatky za papežské jmenování biskupem, servicia, ještě splácel nový olomoucký biskup Jan Volek.⁶¹ Všechna uvolněná benefícia nových biskupů byla znovu obsazována. Výjimkou nebyly ani návštěvy z českého královského dvora. Začátkem srpna 1338 reagoval papež na listiny krále Jana doručené mu poslem Velkem Hajnovým⁶², který o den dříve dostal plnou provizi, tj. takovou, která mu přidělovala nejen titul kanovníka, ale i prebendu, jež se právě uvolnila odchodem Mikuláše z Lucemburku.⁶³ Přijetí jiného králova posla, který současně vykládal či objasňoval obsah přinesených listin, potvrzuje papež 24. října 1338.⁶⁴

Jeho osoba stojí za pozornost: jméno tohoto doručitele není uvedeno, není dokonce ani označen jako posel králův, je to jen *exhibitor litterarum*, zato o něm příslušný papežský sekretní list mluví jako o královu klerikovi. K bezpečnému ztotožnění tu jistě nemůžeme dospět, ale je velmi pravděpodobné, že tímto „poslem“ byl Arnošt z Pardubic, zatím mladý a víceméně neznámý, leč schopný a vzdělaný člověk, dobře se pohybující v kuriálních kruzích. Exhibitorem byl někdo, kdo byl v tu dobu u kurie

a přitom musel mít královu důvěru, aby mohl být důvěrněji obeznámen s podstatou jednání, vždyť královny listiny papeži vykládal, nejen odevzdal. A Arnošt je přeci v únoru 1339 klerikem Jana Lucemburského. Reakcí na tuto blíže neznámou službu králi pak byla – jak bývalo zvykem – panovníkova přímluva k vydání oné první Arnoštovy exspektance a, pokud už nepředcházelo, asi i přijetí mezi královny kaplany. Vystavení exspektance ve prospěch člověka, s nímž byl papež již osobně obeznámen, bylo pak bezproblémové a plynulé. Záhy na to, snad někdy v březnu 1339, pak následoval i návrat nového titulárního kanovníka do Čech. Snad tedy už tehdy, v roce 1338, získal Arnošt první zkušenosti s diplomatickými jednáními.

První doklady o Arnoštovi z Pardubic ho tedy spojují s Janem Lucemburským; všechna dosavadní literatura s naprostou samozřejmostí váže jeho vzestup na Karla IV. Přispěl k tomu jistě budoucí časový souběh působení obou mužů a jejich pozdější shoda a spolupráce, ale také jistá tradiční nechuť české historiografie ke králi Janovi. V letech 1338–1339 byl dosud králem Jan, byl to on, kdo byl při kurii dobře znám, kdo jako král korespondoval s papežem a vedl tu četná diplomatická jednání. Ostatně byl snad Arnoštův otec kdysi „zaměstnancem“ krále Jana a i to mohlo u něj mluvit ve prospěch syna. Arnošt se kolem roku 1333 opravdu mohl v Itálii, v době pokusu o Janovu severoitalskou signorii, setkat jak s Janem, tak s Karlem Lucemburskými, ale nevíme o tom naprosto nic konkrétního. Přímé doklady neexistují a není to ostatně důležité. Při Arnoštových počátcích šlo bezpochyby o společný postup obou Lucemburků,

5. Znak Arnošta z Pardubic, gotický kachel z biskupského paláce na Malé Straně v Praze. Převzato z: Zprávy památkové péče, 1994.

Jana i Karla, kde aktivní roli nutně převzal korunovaný král. Otec i syn se ale s osobou dosud neznámého Arnošta bezpochyby seznámili natolik, že se na něm nakonec sjednotili ve věci nemalé: v budoucí kandidatuře na pražské biskupství. Tehdejší pražský biskup, Jan IV. z Dražic, byl již téměř devadesátiletý, a proto se logicky uvažovalo, byť byl Jan IV. dosud svěžím a energickým biskupem, o jeho možném nástupci. Byl takto původně vybrán „poslední Přemyslovec“, nelegitimní syn Václava II. a bratr královny Elišky, vyšehradský probošt Jan Volek. Avšak poté, co se Volek stal roku 1334 po smrti Hynka z Dubé biskupem olomouckým, když se tamní stolec nečekaně uvolnil dříve než pražský,⁶⁵ bylo nutno se poohlédnout po někom jiném. Při tomto výběru nejvhodnějšího budoucího kandidáta na pražské biskupství a potenciálně i arcibiskupství již padla nutnost všech dynastických ohledů a výběr byl určen jen praktickými okolnostmi: schopnostmi, rozhledem a vhodností hledané osobnosti pro budoucí úkol. Oba Lucemburkové tu vsadili na ne příliš známého, dlouhou dobu v cizině se pohybujícího, vzdělaného a obratného, asi pětaticetiletého Arnošta. Byl to zatím jejich výběr, kandidát o něm sotva věděl.

Nicméně už pro tuto perspektivu – a jistě pro osobní schopnosti – se stal Arnoštův vzestup po roce 1339 až nečekaně závratný. Ještě jako pouhý titulární kanovník pražský se přičiněním dosavadního biskupa Jana IV. stal členem a děkanem kapituly v Sadské, jak jsme už výše doložili. Jestli se ve vlastní pražské kapitule skutečně stal plnoprávným, prebendovaným kanovníkem, vlastně nevíme, ale jisté je, že už po roce tu byl zvolen děkanem. Děkanem dvou kapitul ovšem býti nemohl, a proto tím končilo jeho krátké období působnosti v kapitule v Sadské. Jako druhý prelát biskupské kapituly pražské, jejímž byl děkanem, už byl Arnošt významnou osobou.

Arnošt nebyl děkanem ještě ani rok, když kapitolu zastupoval při významné slavnosti: 23. října 1341 přišel do shromáždění v kapitulním domě král Jan a zvláštní ceremonií tu na místě celé kapituly daroval jejímu děkanovi Arnoštovi současně i budoucí desátky ze všech stříbrných dolů v království. S podrobně specifikovanými podmínkami je král určil na údržbu stávající a stavbu nové katedrály.⁶⁶ Ceremonie sama spočívala v ústním prohlášení o převodu urbury na kapitolu, doprovazeném vyhotovenou listinou, a v předání biretu, „který onen děkan tehdy nosil na hlavě“; to byla běžná symbolika při postoupení světských statků. Překvapivé je tu jen to, že statky, tedy onen slib urbury, přebíral na místě kapituly její děkan Arnošt a nikoliv probošt kapituly, jemuž měla příslušet péče o kapitulní majetek. Ale věc snadno vysvětlíme: na místě kapitulního probošta

došlo krátce předtím ke změně, kdy sice po smrti probošta Předbora byl již zvolen nový probošt Jindřich, do té doby probošt mělnické kapituly, ale ten dosud nebyl potvrzen; v tom okamžiku se druhý hodnostář, děkan, stával nejvyšším představitelem celého sboru.

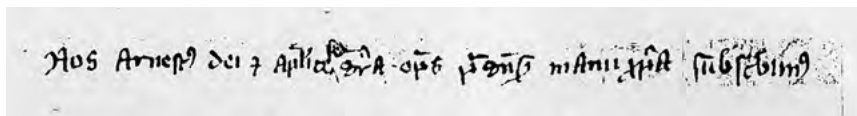
Arnošt ve funkci děkana odešel roku 1342 spolu s kanovníkem téže pražské kapituly a levobočkem krále Jana Mikulášem z Lucemburku znovu do Avignonu, tentokrát už plně jako králův vyslanec. Jejich jednání s Klimentem VI.⁶⁷ se už asi týkala i důležité věci přípravy budoucího pražského arcibiskupství, jak už k tomu, ještě před odchodem poselstva do Avignonu, byly učiněny první kroky zajištěním budoucí novostavby gotické katedrály. Arnošt už v tu dobu nebyl u kurie neznámým člověkem, ale byl papežským kaplanem⁶⁸ a člověkem respektovaným a důvěryhodným natolik, že tu zřejmě byl kolem poloviny roku 1342 jmenován kolektorem papežských desátků. Nedochoval se o tom přímý doklad, ale usuzovat na to dovoluje skutečnost, že během tehdejšího pobytu v Avignonu získal Arnošt na základě supliky obou královských vyslanců, tj. své a Mikuláše z Lucemburku, uvolnění kanonikát a prebendu ve Vratislavi, které dosud držel papežský kolektor Ondřej z Veroli,⁶⁹ v únoru 1342 jmenovaný biskupem v Trani. Přechody beneficií papežských pověřenců do rukou dalších

6. Velká pečeť, kterou Arnošt z Pardubic užíval jako pražský biskup.

osob, kterým se dostalo stejného úkolu, byly obvyklé, byť ne normou dané a pro spíše kuriální pozadí udělení vratislavského kanonikátu Arnoštovi by mohla mluvit i skutečnost, že jeho společník ve vyslanecké funkci, Mikuláš z Lucemburku, žádným beneficiem odměněn nebyl. Z poněkud mladších pramenů ostatně víme, že Arnošt jmenoval r. 1344 své subkolektory desátku,⁷⁰ a že ještě v první čtvrtině padesátých let užíval i titulu hlavního kolektora papežského desátku.⁷¹ Nemůžeme tu ovšem doložit, že by šlo stále o reakci na ustanovení z roku 1342, spíše je to už jen důsledek faktu, že hlavním kolektorem byl vesměs sídelní biskup.

Arnoštův strmý vzestup pak vyvrcholil už počátkem roku 1343, když byl zvolen pražským biskupem.⁷² Stalo se tak zcela jistě v souladu s vůlí obou panovníků, ale také za nesouhlasu části kapituly, nevražící na příliš rychlý růst mladého preláta. Následovala jeho další cesta do Avignonu,⁷³ která měla papežským rozhodnutím vyřešit rozdvojenou volbu. Při té příležitosti přijal Arnošt v Avignonu biskupské svěcení z rukou kardinála biskupa portského Jana de Convenis.⁷⁴ Listina, jíž Kliment VI. Arnošta jmenoval pražským biskupem, je vydána už 3. března 1343 u Ville-neuve-les-Avignon.⁷⁵ Arnošt se u kurie zdržel minimálně do konce září 1343, ještě 27. září 1343 jsou tu datovány tři milosti vydané v jeho osobní prospěch. Jsou to odpustky *in articulo mortis*, právo svobodného testamentu a oprávnění udělovat exspektance na beneficia kolegiátních kostelů pražské diecéze. Arnošt si je bezpochyby vyžádal ještě před svým návratem do Čech a domů si je sám odvážel.⁷⁶ Hned na polovinu října téhož roku však už svolal svou první diecézní synodu.⁷⁷ Navazoval tím na tradici již pravidelných pražských diecézních synod, a jejím zevrubným obsahem také reagoval na novou právní situaci biskupství, jež bylo od 23. července 1341 eximováno, nicméně tak okamžitým svoláním synody také předznamenal, s jakou intenzitou se jako nový biskup, a od dubna 1344 pak arcibiskup, hodlá – zcela v duchu kuriálně reformního směru sklonku první poloviny 14. století – ujmout svých povinností.

7. Vlastnoruční podpis Arnošta z Pardubic na listině z 5. ledna 1344. (Archiv pražské kapituly, sign. 156 – podpisová řádka je proti originálu mírně zkrácena)

Běh života a postup veřejného působení Arnošta z Pardubic

Arnoštův význam jako prvního pražského arcibiskupa a jeho působení v této hodnosti jsou v souhrnném pohledu poměrně dobře známé. Při bližším pohledu je zřejmé, že to bylo působení dvoukolejné: byl arcibiskupem se všemi závazky, které přináší tento úřad, a současně byl prvním z rádců krále, takže zasahoval do veřejných záležitostí státu, jeho politiky, diplomacie, kultury. Být rádcem panovníka vždy patřilo k povinnostem pražského biskupa; jakou povahu toto „rádcovství“ nabude, vesměs záleželo na mnoha okolnostech, mimo jiné i na představitelích obou stran, biskupa i krále.

Neoddělitelnost veřejného církevněpolitického i politického působení Arnošta z Pardubic a Karla IV. je dobře známou skutečností a při pokusu vystihnout plně dílo jednoho i druhého představuje nemalý problém. Pohnutky i „zásluhy“ obou mnohdy splývají nebo jeden stojí ve stínu druhého, aniž by bylo možno plně dešifrovat jejich identity. Oba spoluhráči nově a společně vytvářeli hlavní linie uspořádání poměrů v Českém království poloviny 14. století. Pod těmi, jež se týkaly královského panování, byl vždy „podepsán“ král a jen pod těmi, jež se vztahovaly výlučně na vnitřní záležitosti církve, arcibiskup. Ale protože ty nejzásadnější věci církevního uspořádání a vlivu patřily do státní mocenské sféry, dály se mnohdy i ony pod jménem panovníkovým a stejně tak ty nejdůležitější myšlenkové základy kralování a všechna kulturní aktivita panovníkova v sobě zahrnovaly a byly vystavěny na hlubokých duchovních základech. Dálo se to vše jen z panovníkovy iniciativy?

Už z podstaty středověké totožnosti církve (ve smyslu společenství pokřtěných) a společnosti, z jejich vzájemného prostoupení, vyplývalo, že oba vrcholní představitelé společnosti měli zasahovat do veřejných věcí, zvláště těch koncepčních, ve vzájemném předběžném srovnání a že

v nich měli společně i postupovat. Ovšemže se tak nedálo ve všech časech, ale v tomto smyslu rovného, obsahem vymezeného partnerství to platí právě pro oněch zhruba dvacet let, kdy králem byl Karel IV. a pražským arcibiskupem Arnošt z Pardubic; to je vesměs obecně přijímaným faktem. Arnošt z Pardubic na jedné a Karel IV. na druhé straně byli představiteli¹ spolupráce a vzájemného doplňování, jež nabývalo až charakteru prolnutí sakrálně vnímané biskupské i panovnické moci. Obě moci v jediném celku směřovaly k témuž obecnému dobru svěřené země a jejích lidí, dobru, jež bylo programově integrováno do božství jako cíle. Jejich spoluprací se realizovalo něco, co vyrostlo z onoho kultivovaného církevní reformního směru, který vycházel z dávného a nyní plněji pochopeného, protože přímé politické rivality zbaveného přesvědčení, že *potestas temporalis subditur spirituali*, že světská moc je podřízena moci duchovní. Posledním, transformovaným představitelem tohoto směru byl u nás právě Arnošt z Pardubic. Transformovaným totiž tak, že v jeho postojích a jednání nejsou sebemenší náznaky jakýchkoliv mocenských aspirací, ale přesto jsou vždy prostoupeny jasným vědomím této prvořadosti duchovní moci, jež prolíná všecken veřejný život a uspořádání. Ztotožnit se s Karlovými postoji a praxí umožnila Arnoštovi – i když v jednotlivostech ne bezpodmínečně – skutečnost, že i panovnickovy postoje byly zakotveny ve stejném vědomí nadřazenosti posvátna, a to i přes všecken králův politický pragmatismus a účelovou diplomacii.

Tato skutečnost sama je při pokusu o monografii o Arnoštu z Pardubic i kamenem úrazu: předně by ji bylo třeba vysvětlit. Kde se vzala tato shoda, jednota v postupu o dvojí podobě účasti na společném díle, nikoliv jen momentálně výhodné politické spolupráce obou stran, z čeho pramenila a co ji podmínilo? Dopátrat se toho by znamenalo vytvořit výbornou studii o stavu vývoje české společnosti kolem poloviny 14. století, o vývoji evropském a místu, který v něm české země momentálně zaujaly. Zatím nebyla napsána a takové otázky zde řešit nemůžeme. Sotva tu budeme schopni podat uspokojující odpověď i na výchozí otázku, jež ve své podstatě už není otázkou historickou. Musíme se spokojit jen konstatováním, že podíl na vzájemné shodě Arnoštově a Karlově měly bezpochyby osobní vlastnosti obou mužů, jejich v zásadě shodné přesvědčení o vlastním úkolu na místě, na něž byli postaveni, a stejný směr, i když ne stupeň jejich vzdělání, který toto přesvědčení určil a ukazoval i prostředky, jak onomu úkolu dostát a jak cíle dosáhnout. Ale to je příliš obecně řečeno než aby to bylo prakticky uchopitelné; rozbor soudobého myšlenkového světa a názorů o úkolech panovníka na jedné a biskupa na druhé straně

také nemůžeme provádět v této skromné knížce. Musíme se tu spokojit jen s výsledky, které tento postoj v praxi přinesl. V jeho prazáklaďu bylo vědomí služby, nikoliv moci, nadřazení obecného dobrého nad dobrem vlastním a větší hodnota přikládána věcem věčným než časným a to vše bez anulování oněch časných potřeb a vnějších, třeba i ceremoniálních forem; ty byly do všeho zapojeny jako prostředek užívaný na cestě k cíli, prostředek, skrze který byly i ony časné formy a věci posvěceny.

Od obecného ale postupme ke konkrétnějšímu. Jestliže byly výchozí postoje Karla i Arnošta natolik shodné, že jim umožňovaly celoživotní bezkonfliktní spolupráci (alespoň o žádném konfliktu nic nevíme), jak potom rozlišit podíl jednoho a druhého na podstatných událostech Českého království kolem poloviny 14. století? Z které strany vycházela iniciativa a vůbec koncepce vlády, v čí hlavě se zrodila myšlenka – třeba k založení university nebo mnoha dalším velkým dílům? Dílo vyhovovalo oběma, praktické možnosti měl král, obsahová náplň byla bližší arcibiskupovi a ten v zájmu společně uznávaného obecného dobra nikdy nezdůrazňoval vlastní zásluhy. Nemohl – a ani nechtěl – vládnout, ale charakter vlády tak názorově blízkého člověka, jakým mu byl Karel IV., mohl v hlavních směrech ovlivnit. Dělal to? Jak to ale můžeme vůbec poznat? Historikovi je dáno vycházet jen z toho, co prameny, především písemné, říkají, případně o čem prameny mlčí. Zkusíme, zda z nich snad něco vyplyne i pro možnou iniciativu Arnoštovu vůči Karlovým plánům a jejich realizaci. Při pokusu sledovat možný podíl Arnoštův na díle Karla IV. hrozí ale nebezpečí, že se budeme držet toho známějšího – Karla a jeho díla – a vedle něho že postavíme, co a jak právě podnikal Arnošt na církevním poli. Nechceme ale sepsat další životopis Karla IV. nebo další dějiny českého státního společenství v jeho době. Budeme se muset od této karlovské linie někdy až násilně odpoutat, abychom k tomu nesklouzli, ale abychom mohli jako „hlavního hrdinu“ sledovat opravdu Arnošta z Pardubic, ovšem na pozadí základní orientace ve vnějších událostech země. Hlavní důraz tu musí být na církevní oblasti jako stěžejním poli Arnoštova působení, poli, které mu také Karel zcela přenechal, kde měl arcibiskup plnou odpovědnost, zatímco král si tu ponechal jen rámcovou „ochranu“ a státu sloužící organizační věci církevní politiky.

Začneme tím, jaké bylo základní postavení Arnošta z Pardubic jako pražského biskupa a pak arcibiskupa a českého metropolity ve vnějších obrysech církevního uspořádání. Jako pražský biskup navazoval Arnošt z Pardubic na výsledky práce všech svých předchůdců ve vlastní

christianizaci a ve vytvoření církevní struktury v Čechách a bezprostředně na dílo Jana IV. z Dražic. Od něho převzal ucelenou základní strukturu diecéze s hustou farní sítí,² pravidelnými formami vzájemných vztahů; mohl se tu opírat o dobře fungující členění do devíti územních celků – arcijáhenství. Jejich představitelé, arcijáhni, byli jako osoby volně přiřazení k pražské biskupské kapitule, ale hlavně představovali spolehlivé biskupovy zástupce ve vzdálenějších krajích. V pražském centru již víceméně nepřetržitě pracoval biskupský soud pro kleriky a ve věcech vyhrazených církevnímu právu (což byly všechny interní církevní záležitosti a ze světa laiků věci manželského práva, lichvy a ochrana vdov a sirotků); nazýval se oficialát a jako jediný soud v zemi měl v čele jako rozhodující osobu právně vzdělaného soudce, oficiála. Od Jana IV. převzal Arnošt i zvyklost na přechodnou dobu své nepřítomnosti jmenovat svého generálního vikáře a přejal i administrativní centrum diecéze v pravidelně činné biskupské kanceláři vedené protonotáři, která podléhala biskupovu kancléři. Převzal i zvyklost, že se pražské duchovenstvo a zástupci všeho venkovského světského i řeholního kléru scházeli podle biskupova svolání na dosti již častých diecézních synodách, kde pod biskupovým vedením řešili důležité církevní záležitosti diecéze. A právě na tomto poli se po právní stránce mnoho změnilo poté, co pražské biskupství bylo roku 1342 vyňato z pravomoci mohučského metropolity a stalo se biskupstvím eximovaným, vyňatým z jakékoliv metropolitní pravomoci. Tato synodální oblast byla jedinou, kde bylo nutno na novou situaci okamžitě reagovat – a školený právník Arnošt to dobře věděl. Proto svolání diecézní synody v říjnu 1343³ byl Arnoštův vůbec první krok v roli pražského biskupa, který učinil ihned po návratu z Avignonu.

Všechny středověké synody pražské diecéze se konaly v pražské katedrále, jen výjimečně se z momentálních důvodů sešly někdy i v biskupském dvoře. Ta první i řada následujících synod se shromáždily ještě v dvouchórové románské bazilice sv. Víta z doby Spytihněva II., k níž ze severní strany přiléhala kvadratura kapitulního domu. V době konání první Arnoštovy synody už sice bylo rozhodnuto o tom, že bude stavěna katedrála nová, ale vlastní zahájení stavby se jako nový počátek mělo symbolicky vázat až na důležitou událost povýšení pražského stolce na metropolitní. Zatím, od října 1341, kdy král Jan Lucemburský daroval pražské kapitule desátek z urbenních příjmů⁴ určený na nový nádherný kostel a další stavby a výzdoby sakrálních prostor, se jen shromažďovaly prostředky a ideové plány, které se měly realizovat až za tři roky, nanejvýš se snad prováděl výkop pro budoucí základy.

Biskupské sídlo tehdy na Hradě nebylo a ani do budoucna se s ním v úzkém prostoru hradní ostrožny nepočítalo. Poté, co 1243 Hrad vyhořel, pražský biskup ho na staletí opustil, snad i v zájmu rychlé opravy katedrály (znovu se svítla už 1244). Především ale z potřeby většího prostoru pro rozvíjející se správu diecéze biskup volil odstěhovat se do podhradí Malé Strany; na Hradě zůstal jen provozně využívaný biskupský dům.⁵ Při levém břehu Vltavy měl biskup hospodářský dvůr s pozemky a do něj se uchýlil. Dějiny biskupského dvora⁶ jako kamenné rezidence začínají ale až v letech 1311–1312, odkdy tu biskup Jan IV. z Dražic postupně vybudoval vstupní kamennou věž, přízemní palác s klenutou síní, vlastní obydlí biskupa, kapli a opevněné kamenné sýpky a pomocné budovy táhnoucí se k patě Juditina mostu a podél břehů řeky. Přízemní trůnní a hodovní síň paláce nesla tehdy freskovou výzdobu představovanou obrazy a znaky českých panovníků a předních šlechticů země, jež byly propojeny věrou a mravoučnými nápisy. Biskupovo vlastní obydlí bylo vyzdobeno rozličnými obrazy a symboly proroků a apoštolů s údaji z jejich spisů, jak si je Jan IV. přivezl ze své cesty k římské kurii zřejmě jako dar Klimenta V. při návratu z viennského koncilu. V kapli byly umístěny portréty pražských biskupů v pořadí jejich episkopátů. V této podobě „zdědil“ dvůr i Arnošt z Pardubic, který tu zahájil další stavební činnost teprve na samém sklonku svého života, od šedesátých let 14. století. K dosavadní kamenné části přízemí paláce stačil roku 1364 ještě přistavět menší síň, jež sloužila jako předsíň síně hlavní. Až Arnoštův nástupce Jan Očko z Vlašimi pak stavbu dokončil, mimo jiné i zvednutím o první patro. Za Arnošta byla přímo v paláci umístěna arcibiskupská kancelář a administrativní centrum generálních vikářů, mimo hlavní palác byla ve dvoře pracovní místnost korektora kléru a za ní vězení. Kde byla umístěna kuchyň a sklepy, nevíme. Sýpky tvořily frontu podél břehu řeky. Do hospodářské části dvora se vcházelo branou v další gotické věži, jež byla postavena rovnoběžně s Juditiným mostem a částečně se dochovala. Zastavěná plocha dvora byla obklopena zahradou, která v čelní frontě k dnešní Mostecké a Josefské ulici byla tvořena asi dvacetimetrovým pásmem, na němž až v devadesátých letech 14. století byly postaveny měšťanské domy těsně přiléhající ke zdi dvora. Vlastní užitková zahrada se táhla ve směru toku Vltavy téměř k dnešnímu Mánesovu mostu. V tomto dvoře trvale žil biskup, jeho spolupracovníci, kaplani a provozní zaměstnanci, bydlívali tu hosté a vzácné duchovenské návštěvy. O ceremoniích, které doprovázely všechno dění v trůnní a hodovní síni paláce, se nedochovaly žádné bližší zprávy; audience vyslanců a jiných vzácných návštěv bezpochyby měly

svůj slavnostní a rituální řád s obřadními postupy, nádhernými oděvy a světlý i hudbou jako při kterémkoliv dvoře, ale specifika ceremonií právě arcibiskupského dvora nám unikají.

V onom říjnu 1343, kdy Arnošt svolal diecézní synodu, využil krátkého časového úseku, který mu zbýval mezi vlastní volbou, resp. návštěvou v Avignonu a tamní konsekrací, a vírem zásadních církevně politických a státních událostí, které ho v následujícím pětiletí takřka pohltily. Snad měla synoda demonstrovat vyspělost a samostatnost diecéze.

Ještě před synodou, a zjevně s úmyslem, aby právě na ní vešla věc ve známost, zřídil Karel IV. v říjnu při pražské katedrále nový čtyřiačtyřicetičlenný sbor mansionářů,⁷ s jasnou perspektivou rozmnožit velkou liturgii v budoucí katedrále. Arnošt sám spolu se svou kapitulou potvrdili fundaci slavnostní, všemi vlastnoručně podepsanou listinou, poslanou k papeži Klimentovi VI. ke konečné konfirmaci. Supliku nevezl ke kurii žádný zvláštní posel, ale někdo z doprovodu samého krále a markraběte, nejspíše levoboček krále Jana Mikuláš z Lucemburku. Král a jeho syn Karel byli tehdy papežem Klimentem VI. pozváni do Avignonu, aby po tajných úmluvách z prosince 1343 společně dořešili letitý spor papežství a římského císaře Ludvíka Bavora, v němž se Karel Lucemburský měl ujmout role protikandidáta. Není sporu o tom, že zřízení metropolitního sídla v Praze bylo protihodnotou náročné role, kterou na sebe markrabě bral, že bylo součástí celé této evropské politiky, kdy se vlastním arcibiskupstvím měl zdůraznit význam budoucího římského krále a císaře a tak posílit jeho vliv v Království i mimo něj. Ale právě tak nemůže být sporu o tom, že o arcibiskupství bylo již delší dobu doma usilováno, že bylo promyšleně připravováno právě na církevním poli. Dálo se to nenápadně, ale způsoby pro kurii dobře srozumitelnými. Tak např. ona Arnoštova listina o založení mansionářského sboru při pražském kostele a spolu s ní ještě další dvě biskupské listiny z let 1339–1344, které byly sepsány proto, aby byly poslány papeži, jsou podepsány biskupem a většinou kanovníků pražské kapituly.⁸ V celém českém středověku byly v pražském prostředí podpisy vybaveny jen tyto tři biskupské listiny a z nich jen dvě se dochovaly v originále. Proč? Mezi papežskými listinami pro respektované příjemce existoval pro ty nejvýznamnější záležitosti typ tzv. slavnostního privilegia, který byl závazně vybaven určitými formálními i výtvarnými znaky a který byl vždy podepisován papežem a kardinály, jejichž podpisy byly seřazeny do tří sloupců podle kategorie kardinálů: biskupové, kněží a jáhni. Pražská kapitula žádné takové slavnostní privilegium nevlastnila, ale tento typ jistě dobře znal při kurii delší čas pobývajcí Arnošt

z Pardubic. Bylo bezpochyby jeho iniciativou napodobit vnější náležitosti slavnostního papežského privilegia na listinách týkajících se zvlášť důležitých církevních věcí v Praze a určených papeži. Na mansionářské listině se kanovníci nejen podepsali, ale jejich podpisové řádky byly napřed seřazeny ve sloupcích, jež byly ale záhy porušeny a další podpisy umístěny bez jakéhokoliv řádu; ostatně skupiny tu postrádaly odůvodnění. V době víceletých jednání o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství měla užitá vnější forma listiny poslané papeži a vybavené podpisy, v domácím prostředí zcela neobvyklá, mlčky demonstrovat jedině: vyspělost prostředí pražského kostela, kde vedle biskupa působí i další významní, vzdělaní a v závažných věcech spolurozhodující duchovní činitelé právě tak, jako se kolem papeže soustřeďují kardinálové. A mlčky se tím naznačovalo: arcibiskupství v takovém prostředí je zcela na místě. O to více záleželo od okamžiku, kdy k jeho zřízení skutečně došlo, na tom, jak si nový metropolita bude počínat, dokáže-li se nové arcibiskupství plně prosadit nebo zůstane jen na papíře. Nezáviděníhodná situace, bylo-li obecně prvořadou otázkou prosazení Karlovy římské volby a porážka Ludvíka Bavora.

Celý soubor listin Klimenta VI., jež se vztahovaly ke vzniku arcibiskupství v Praze a jeho doprovodným souvislostem, byl sepsán a do Čech expedován 30. dubna 1344. Listiny obsahovaly právní zřízení pražského arcibiskupství a anulaci jakýchkoliv starších svazků s metropolí v Mohuči, převedení olomoucké diecéze z pravomoci mohušské pod pražskou a zřízení nové diecéze v Litomyšli spolu s nejasným náznakem, že počet sufragánních diecézí bude ještě dodatečně rozmnožen. Pražským arcibiskupem byl jmenován dosavadní zdejší biskup Arnošt z Pardubic, to bylo oznámeno jemu i pražské kapitule, duchovenstvu a všem obyvatelům země a ti všichni byli vyzváni k poslušnosti a podpoře novému arcibiskupovi. Litomyšlským biskupem byl jmenován dosavadní opat premonstrátského kláštera Louka u Znojma a jako opat do Louky přešel dosavadní opat kláštera téhož řádu v Litomyšli. Téhož dne 30. dubna byla potvrzena i mansionářská fundace. Král Jan odjížděl z Avignonu hned v květnu a jel do Lucemburska, Karel do Basileje, kde vedl následující dva měsíce řadu jednání – o císařství ovšem – a korespondoval o tom i s papežem. S Ludvíkem Bávorem vedl „zákopovou“ válku; diplomatická jednání k získání spojenců a rozdělení protivníků dovolila oběma Lucemburkům vrátit se do Čech až v říjnu. Proto až na tuto dobu bylo posunuto předání pallia Arnoštovi spolu s právem, že tento zvláštní znak spojení metropolitů s papežem a s apoštolem Petrem mohou užívat i všichni jeho nástupci.

Nový arcibiskup, poté co byl jmenován, musel nejdříve o zaslání pallia požádat. Zprostředkovala to dvojice posílů, kteří v tu dobu stále putovali mezi Lucemburky a Avignonem, z nichž jeden byl bývalý spoluposel Arnoštův do Avignonu z roku 1342, který doprovázel panovníka také v dubnu 1344, králův levoboček Mikuláš z Lucemburku, a druhým Mikuláš Hostislavův z Horažďovic. Vlastní předání pallia svěřil papež koncem srpna vatislavskému biskupovi Přechlavovi z Pogorelly a naratenskému biskupovi, kterým byl tehdy bývalý převor z cisterciáckého kláštera na Zbraslavi jménem Jan.⁹ Jeho povýšení k biskupské hodnosti 15. února 1344 pravděpodobně přímo souviselo s chystaným zřízením pražského arcibiskupství, resp. s předpokládaným rozmnožením zdejších sufragánních biskupství, z nichž jedno měl asi časem obdržet bývalý zbraslavský převor. I v této souvislosti byl Jan poslán s palliem do Čech. Kliment VI. současně pověřil oba biskupy, aby převzali Arnoštovu přísahu.¹⁰ Ale teprve 21. listopadu byla celá slavnost připravena natolik, že k ní opravdu mohlo dojít a Arnošt byl oficiálně uveden v úřad. K slavnosti byl vybrán i řečník nad jiné povoláný, lektor generálního studia augustiniánů eremitů, mistr Mikuláš z Loun,¹¹ týž, který byl o několik let později pověřen stejnou funkcí při příležitosti královské korunovace Karla IV. Při předání pallia mluvil o radosti, kterou povýšení Prahy na metropoli přineslo Praze, Českému království, králi Janovi a markraběti Karlovi. O novém arcibiskupovi uváděl, že to nebyl ani jeho vysoký původ, ani bohatství a veřejná čest, které ho k úřadu doporučily, ale jeho život, který odpovídá vlastnostem, jaké od biskupa vyžaduje sv. Pavel (v 1. listě Timoteovi). Při oné slavnosti předání pallia byl položen i základní kámen k novostavbě gotické katedrály, jak odpovídalo tomu, že již delší čas chystaná stavba byla vždy spojována s možností metropolitního stolce v Praze. Ceremoniální zdůraznění současného i budoucího spojení bylo dokonalé. Po předání pallia, ke kterému došlo v bazilice sv. Víta, vyšli Arnošt z Pardubic, král Jan a jeho synové Karel a Jan Jindřich z kostela, „přišli na místo vykopané a připravené pro nové základy, do tohoto výkopu vstoupili ... sestoupili na dno a položili s úctou a zbožností, jaká náleží, první kámen pro stavbu nové katedrály.“ Až s touto událostí spojuje Beneš Krabice postoupení výnosů z urbury na stavbu katedrály; to je ovšem o tři roky starší a při slavnosti mohlo být jen zopakováno; fakticky se také dosud s novou stavbou nezačalo. Arnošt z Pardubic teprve od slavnosti 21. listopadu začal skutečně užívat titulu arcibiskupa, do té doby se sám označoval jen jako biskup.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Arnošt z Pardubic.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.